

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА
Кафедра фізичної географії, природокористування і геоінформаційних
технологій

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

(Майя НІКОЛАСВА)

09

2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОК. 37 НАВЧАЛЬНА КРАЄЗНАВЧО-ГЕОГРАФІЧНА ПРАКТИКА

Рівень вищої освіти: *перший (бакалавр)*

Галузь знань: *10 Природничі науки*

Спеціальність: *106 Географія*

Освітньо-професійна /наукова програма: Географічні основи
природокористування та регіонального і муніципального розвитку
(назва ОПП/ОНП)

Робоча програма навчальної дисципліни «Навчальна краєзнавчо-географічна практика». – ОНУ, 2023 р. 16 с.

Розробник: **Шуйський Ю.Д.** - д.геогр.наук, професор кафедри фізичної географії, природознавства і геоінформаційних технологій

Вихованець Г.В. - д.геогр.наук, професор кафедри фізичної географії, природознавства і геоінформаційних технологій

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування і геоінформаційних технологій

Протокол № 1 від « 30 » серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____

(Юрій ШУЙСЬКИЙ)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПІ/ОНП «ОНП «Географічні основи природокористування та регіонального муніципального розвитку»

(Антоніною ШАШЕРО)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету

Протокол від № 1 від « 30 » серпня 2023 року

Голова НМК _____

(підпис)

(Віталій СИЧ)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування і геоінформаційних технологій

Протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

(_____)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри фізичної географії, природокористування і геоінформаційних технологій

Протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

(_____)

1. Опис предмета навчальної дисципліни
«Навчальна краєзнавчо-географічна практика»

Найменування Показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної Дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Загальна кількість: Кредитів – 6 Годин – 180 на денному від. Кредитів – 6 Годин – 180 на заочному від. Змістових модулів –2	Галузь знань: <u>10 Природничі науки</u> Спеціальність: <u>106 Географія</u> Рівень вищої освіти: <i>перший (бакалавр)</i>	Обов'язкова	
		Рік підготовки	
		2-й рік	3-й рік
		Семестр	
		4 -й	6 -й
		Лекції	
		Практичні, лабораторні	
		Самостійна робота	
		ІНДЗ	
		Форма контролю: залік	

Вступ

Навчальні практики та екскурсії є обов'язковими складниками навчально-виховного процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту навчальних предметів до практичного застосування,

спостереження і дослідження студентами процесів та явищ природи, історичних подій і процесів життєдіяльності суспільства, розширення світогляду, формування у них життєво необхідних вмінь та навичок, посилення практичних і професійно зорієнтованих компетентностей, спрямованих заходами навчально-виховного процесу. Важливим є дотримання правил техніки безпеки під час проведення практичних занять відповідно до Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти (наказ МОН № 563 від 01.08.2001). Перед початком літньої навчально-краєзнавчої практики з студентами проводять інструктаж з правил техніки безпеки, про що роблять записи у спеціальному журналі. Після закінчення інструктажу всі студенти ставлять власний підпис у журналі про те, що вони ознайомлені з правилами техніки безпеки й будуть їх дотримуватися під час проведення практики.

2. Мета та завдання навчальної краєзнавчо-географічної практики

Метою навчальної краєзнавчо-географічної практики, по-перше, є — збір, накопичення і популяризація наукової інформації про природу півдня України (Причорноморська низовина та Придунав'я) з різних точок зору: загальної географії, геології, метеорології, рослинного і тваринного світу, населення, господарства, історії, культури тощо.

По-друге, є формування вмінь та навичок спостерігати за навколишнім світом; сприяння розвитку наукового мислення, професійного інтересу до предмета дослідження; поглиблення знань із базових предметів; знайомство з національними традиціями народів півдня України. Практичні заняття передбачають розвиток ініціативи та самостійності студентів під час виконання індивідуальних і групових завдань з вивчення окремих об'єктів, складання звітів, збирання матеріалів для науково-дослідницької роботи і тематичних колекцій. *Форми проведення практики* – маршрути та екскурсії до природних та історичних комплексів. *Екскурсія* – процес наочного пізнання оточуючого світу: особливостей природи, елементів побуту,

визначних місць певного регіону – завчасно обраних об'єктів, які вивчаються на місці їхнього розташування. *Об'єктами* для краєзнавчого вивчення є природні системи різного рівня організації, їх розвиток, структура та динаміка, історія господарського засвоєння місцевості, культура, мистецтво й інші сторони життя рідного краю.

Завдання:

- Збір та систематизація первинної фізико-географічної інформації про регіон дослідження;
- Підготовка робочих матеріалів, обладнання, приладів, асобів забезпечення, робочих карт, оформлення польового щоденника і робочих журналів для фіксації матеріалів спостережень.
- Отримання наукової інформації про історію палеогеографічного розвитку території проведення практики;
- Польові описи та діагностика окремих ендемічних, екзогенних та антропогенних форм рельєфу;
- Проведення фенологічних спостережень та вимірювань на базі проведення практики, ґрунтового покриву, поверхневих вод, видового складу рослин і тварин, визначення фаціальної будови місцевості;
- Збір та вивчення інформації про історію заселення, забудови, господарського перетворення території проведення практики;
- Вивчення об'єктів культурної спадщини народів, які заселяли в різні періоди історії територію Причорноморської низовини;
- Знайомство та вивчення геологічних та географічних об'єктів природи, заповідників та національних парків на території практики.

Процес вивчення дисципліни споямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК);

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою, як усно так і письмово.

ЗК6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК10. Навички здійснення безпечної діяльності.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

б) спеціальні (фахові компетентності) (**СК**);

СК2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК3. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах.

СК6. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК8. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

СК9. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

СК11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних процесах.

СК13. Здатність застосовувати сучасні геоінформаційні технології, бази даних ГІС, ГІС картографування та моделювання для дослідження, моделювання соціально- економічних і природних процесів та явищ в регіональному і муніципальному управлінні.

в) програмних результатів навчання;

P04. Аналізувати географічний потенціал території.

P05. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.

P06. Використовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі у галузі географічних наук.

P11. Дотримуватися морально-етичних аспектів досліджень, чесності, професійного кодексу поведінки

P12. Використовувати отримані теоретичні знання та практичні навички та вміння для забезпечення системного підходу у вирішенні проблем природокористування, регіонального та муніципального розвитку.

3. Організація проведення навчальної краєзнавчо-географічної практики

Вимоги до баз навчальної краєзнавчо-географічної практики.

Базою проведення навчальної краєзнавчо-географічної практики є кафедра фізичної географії, природокористування та ГІС технологій Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, його навчальні підрозділи (мінералогічний музей, палеонтологічний музей, зоологічний музей, музей історії ОНУ імені І.І.Мечникова, ботанічний сад, університетська бібліотека), а також краєзнавчий музей в місті Одеса.

Зміст практики

Розділ 1. Підготовчий етап.

Тема 1. Вступ до студентської дослідницької діяльності.

Ознайомлення з програмою практики, структурою звіту, висунутими до студента вимогами. Опанування знань з таких питань: організація та проведення наукових досліджень; вибір об'єкту та предмету дослідження; вибір методики; організація роботи; формування списку використаних джерел інформації; оформлення наукових робіт. Методи географічних

досліджень. Інструктаж з техніки безпеки.

Тема.2. Виконання індивідуального завдання керівника. Робота з картами, гугл знімками, першоджерелами, авторефератами, монографіями, дисертаційними роботами. Огляд друкованих та електронних джерел інформації за визначеною проблемою, укладання бібліографічного списку. Теоретичний аналіз літературних та картографічних джерел. Відбір необхідної бази даних. Розробка карт. Підготовчий етап займає 20% від загального часу практики.

Розділ 2. Польовий етап.

Мета польового етапу – зібрати фактичний матеріал, потрібний для складання краєзнавчо-географічної характеристики досліджуваної території. Це операції, які виконують безпосередньо на місцевості, у природному чи природно-антропогенному середовищі, або, як прийнято говорити, “в полі”. Протягом етапу обстежують природу, геологічну історію місцевості, геоморфологічні об’єкти, збирають колекцію порід, формують судження про будову досліджуваної території і розвиток на ній сучасних ендемічних та екзогенних процесів, населення, культура, мистецтво й інші сторони життя рідного краю. Польовий етап займає 50% часу наукового дослідження. *Головні форми дослідження польового етапу:* маршрутні або експедиції дослідження; стаціонарні спостереження; напівстаціонарні пошукування, екскурсії. Під час екскурсійного процесу викладач допомагає студентам: побачити об’єкти, на основі яких розкривається тема; почути про ці об’єкти необхідну наукову інформацію; відчувати значення екскурсійного об’єкта або історичної події; опанувати практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об’єктів. Природознавчі екскурсії мають за мету поширення природничих знань, формування екологоцентричного світогляду, знаходження в оточенні природного середовища не задіяного в людській діяльності. Місцем проведення таких екскурсій зазвичай є природні об’єкти місцевості з певними типовими або навпаки унікальними властивостями й

характеристиками. За змістом природознавчі екскурсії завжди тематичні та розподіляються залежно від природних оболонки на такі: ботанічні, зоологічні, гідрологічні, геологічні, ландшафтні.

Тема 1. Польові дослідження за визначеними маршрутам.

Маршрут 1. Природно-антропогенні комплекси Одеського узбережжя Чорного моря (Абразійні, абразійно-зсувні, акумулятивні, антропогенні).

Маршрут 2. Класичні, еталонні лиманні узбережжя Чорного моря та їх господарське значення (перетворені людиною: Сухий та Малий Аджалицький; природні – Дністровський, Великий Аджалицький, Тилігульський).

Маршрут 3. Заповідні природні об'єкти і вивчення малозмінених і незмінених природних комплексів (Асканія-Нова, Нижньодністровський НП, НП Туздовські лимани, геологічна пам'ятка «утворення типового лесу» на березі Дністровського лиману).

Маршрут 4. Дельтові природні комплекси та їх господарське значення (Дунайський біосферний заповідник, Чорноморський біосферний заповідник).

Тема 2. Фенологічні спостереження. Кожно-добові 3-х разові спостереження за кліматичними показниками, ґрунтовим і рослинним покривом, океанологічними характеристиками прибережних вод моря, розмірами пляжів, складом пляжових наносів, особливостями бентосних організмів та ін.

Тема 3. Історико-театральні, історико-музичні та художні об'єкти («З історії одеських театрів», «Музичне життя в Одесі»).

3. Камеральний етап.

Камеральний етап займає 30% часу наукового дослідження. На цьому етапі виконують теоретичні узагальнення виконаних польових досліджень. Оформляють звіт про науково-дослідну роботу. Завершують геоморфологічну карту району досліджень. Креслять графіки, профілі,

схеми, розрізи порід. Відбирають і подають фотографії. Камеральний етап досліджень може бути завершальним етапом польових пошукувань, або самостійним етапом виконання певних операцій над досліджуваним об'єктом у кабінетних умовах.

Тема 1. Камеральна обробка та систематизація матеріалів досліджень.

Тема 2. Статистичний аналіз.

Тема 3. Написання і оформлення звіту. Оформлення матеріалів дослідження. Розробка моделей, рисунків, таблиць. Компонування звіту. Захист результатів практики.

Індивідуальні завдання з практики

Всі роботи виконуються студентами індивідуально. Обов'язковим завданням є написання огляду літературних джерел та підготовка до друку матеріалів дослідження (фахової статті, тез доповідей, запиту на грант тощо) за індивідуальною тематикою, узгодженою з викладачем.

Вимоги до звіту про науково-дослідницьку практику

Звіт про науково-дослідницьку практику має містити такі елементи: титульний аркуш, зміст, вступ, опрацювання поняттєво-методологічного апарату дослідження, фахова стаття або тези доповіді, висновки, список використаних джерел інформації. Усі матеріали мають бути оцінені і підписані керівником практики від кафедри. Загальний обсяг – 30 сторінок, список джерел інформації – не менше 25.

Підбиття підсумків науково-дослідницької практики

Підбиття підсумків практики відбувається у формі: бесіди (обговорення вражень); конференції (звіт про виконання завдань); диспуту (аналіз та висловлювання власної позиції щодо побаченого ті почутого); письмового або електронного звіту. Захист результатів

науково-дослідницької практики проходить у вигляді оприлюдненого захисту отриманих результатів.

4. Методичне забезпечення

1. Наукова і науково-методична література.
2. Мультимедійні презентації лекцій.
3. Підручники та навчальні посібники.
4. Методичні вказівки до практичних та лабораторних занять.
5. Словники, довідники, атласи, карти, навчальні фільми.
6. Наочність: плакати, схеми, малюнки, фотографії.

5. Форми та методи контролю

Методи поточного/періодичного контролю: усне опитування, письмові роботи, оцінювання виконання завдань СР, захист результатів практичних, оцінювання доповідей.

Підсумковий контроль - залік

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
		Здобувач освіти
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань,	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних/розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати

	<p>використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.</p>	<p>власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.</p>
Добре	<p>достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу;</p>	<p>правильно вирішив більшість розрахункових /тестових завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання</p>

	<p>при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самотійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.</p>	
Задовільно	<p>володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків</p>	<p>може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину розрахункових/тестових завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.</p>
Незадовільно з можливістю	<p>володіє навчальним матеріалом поверхово й</p>	<p>недостатньо розкриває сутність практичних завдань,</p>

повторного складання	фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вмів робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	

60-63	Е		
35-59	FX	незадовільно можливістю повторного складання	не зараховано 3 можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано 3 обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Рекомендована література

Основна:

1. Дубина Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Жмуд О.І., Жмуд М.Є., Дворецький Т.В., Дзюба Т.П., Тимошенко П.А. Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. – К.: Фітос оціоцентр, 2003. – 459 с.
2. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник / М. М. Покоłodна; Харків. нац. ун-т ім. О.М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 180 с.
3. Курлова З. Методика комплексних польових географічних досліджень (відділення наук про Землю) : навч.-метод. видання / Зінаїда Курлова, Тетяна Слободянюк, Валентина Руда ; [відп. за випуск С. Лихота, О. Лісовий]. — К., 2018. — 36 с.
4. Корнєєнко С. В. Методика гідрогеологічних досліджень. Основні методи і види гідрогеологічних досліджень : Навч. посібник / С. В. Корнєєнко. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2001. — 69 с.
5. Основи краєзнавства : підруч. для студентів ВНЗ / [О. П. Реєнт та ін.] ; за заг. ред. О. П. Реєнта ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Нац. спілка краєзнавців України. — Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. — 275 с.
6. Сапожников І.В. Історична географія та етнографія дельти Дунаю. – Одеса, 1998. – 72 с.
7. Туристичне краєзнавство: текст лекцій для студентів ВНЗ турист. профілю / Р. Берест, Л. Безручко ; М-во освіти і науки України, Львів. ін-т економіки і туризму. — Львів: Галицька видавн. спілка, 2015. — 312 с.

8. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч.1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / Колектив авторів під ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2012. – 406 с.

Додаткова:

1. Асканія-Нова //Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 1: А-В. – 688 с.
2. Дельта Дунаю / Д. В. Дубина // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007.
3. Бистрицька Т. А. Перлини України / Т. А. Бистрицька. – К. : Либідь, 2002. – 60 с.
4. Вишневецький В. І. Річки і водойми України. Стан і використання / В. І. Вишневецький. — К. : Вікол, 2000. — 376 с.
5. Курорти України. Минуле і сучасне. Санаторно-курортні заклади ЗАТ «Укрпрофоздоровниця» / за ред. М. В. Лободи. – К. : ТАМЕД, 2002. – 304 с.
6. Мандрівка у довкілля : метод. посіб. з краєзнавства / Л. І. Припутень, Ю. П. Припутень. – Львів : Растр-7, 2017. – 178 с.
7. Хімко Р. В. Малі річки— дослідження, охорона, відновлення / Р.В. Хім-ко, О. І. Мережко, Р. В. Бабко. — К. : Інститут екології, 2003. — 380 с.
16. Чорноморський біосферний заповідник. Перлина Північного Причорномор'я: науково-популярне видання. — Херсон: Наддніпряночка, 2013. — 148 с.